

АМЕРИЧКА УСТАВНОСТ

Уставност САД је веома занимљива с разних гледишта. Она нас мора занимати већ и зато што је то прва уставност с писаним уставом, уколико се оставе по страни неки не сувише значајни енглески ранији покушаји. Она нас мора занимати и као уставност заснована на најстаријем уставу на свету, с најдужим уставно правним континуитетом — заиста, за разлику од својих млађих узора, од којих ниједан није трајао дуго, амерички устав, најстарији од њих још увек траје. То поставља питање разлога његове трајности његове дурашно сти. Али трајући, он се нужно и мења, и не само путем формалних промена, чувеним амандманима, него још више фактичким путем, прећутим споразумом заинтересованих о значењу устава. Проучавањем оваквих промена америчког устава долазимо до значајних открића о развоју уставности уопште и о значају устава. Амерички устав нас мора занимати и као устав који је омогућио изванредан развој једног економског и друштвеног система, капиталистичког, и његове владајуће класе, буржоазије, очувавши јој јаку власт и данас, у свету у коме је, очигледно, капитализму већ одзвонило. Амерички устав нас занима и са гледишта да ли је имао утицаја на образовање једне нереволуционарне радничке класе, каква је још увек америчка радничка класа, и још у најразвијенијој капиталистичкој земљи света, где би, сходно извесним олако схваћеним друштвеним законима, требало да та класа буде, напротив, најреволуционарнија од свих.

И тако даље. Питања која се постављају у вези с америчком уставношћу веома су бројна и занимљива. Разуме се да не треба очекивати да ћемо их ми овде и дотаћи — не само сва, него ни најглавнија. Ми ћемо овде донекле претрести само једно једино од свих бројних питања. Наиме, ми ћемо испитивати америчку уставност с гледишта демократије, да ли је и шта новог амерички устав донео у погледу изградње таквог државног механизма савремене државе који би обезбедио демократију или, што је исто, спречио аутократију, деспотију и тиранију, као и коју је врсту демократије амерички устав обезбедио. Хоћемо да утврдимо колика је улога устава у обезбеђењу једне демократије каква је америчка. Разуме се да одговор на ово питање може бити од значаја за остварење демократије уопште путем устава, па чак и социјалистичке демократије. Социјализам се гради коришћењем општественог културног наслеђа, не екс нижило. Искуства развоја уставности у буржоаским демократијама могу такође да послуже остварењу здраве социјалистичке уставности — макар и негативним путем, ако је једино он могућ, тј. избегавањем оних грешака које је буржоаска демократија чинила, исправљањем недостатака у њеној уставности. Исто тако ће

нам одговор на питање које истражујемо моћи дати и неке чињенице за одговор на остала питања која се односе на америчку уставност, па и на она која смо поменули.

Да би се могло одговорити на постављено питање, треба најпре видети како је настао амерички устав, које је потребе хтео да задовољи, које циљеве да оствари; затим треба утврдити која су главна средства која је створио да би те циљеве постигао и, најзад, колико је успео да их постигне током свог дугог трајања. То је и ред којим ћемо ићи у излагању.

I

И амерички устав је, наравно, као и све, плод дугог развитка. Држава, друштво и уставност који су претходили америчком уставу и на основу чијег искуства је он и створен била је Енглеска, матица САД. Дуговекован развој довео је Енглеску почетком XVIII века до стања у коме се могло сматрати да у њој постоји нека врста устава и уставности. Схватање енглеске уставности омогућује нам да схватимо и значење које се овом термину претежно придаје у англо-саксонском свету, за разлику од оног значења које му се придаје на европском континенту, још увек. Укратко обележена, ова два значења се могу назвати формалноправним и политичким.

Наиме, по европском схватању, устав и уставност постоје чим постоји један посебан, свечан, од обичних закона виши, — дакле, највиши државноправни акт, који се назива уставом и који одређује основна начела друштвеноекономског уређења и организацију државе. Устава, дакле, има чим има оваквог писаног акта, без обзира на његову политичку садржину, тј. без обзира коме се овим актом обезбеђује власт. По англо-саксонском схватању, пак, пониклом на тлу Енглеске, као израз њеног политичког и уставног развоја, устав и уставност постоје само ако постоји један посебан облик државе организације — ако је државна власт подељена између више органа, тако да ниједан орган није апсолутан носилац власти, свемоћан, неограничен, и ако су грађани у извесној мери заштићени од државне власти тиме што имају одређена политичка права, а пре свега ако су једнаки пред правом. Једном деспоту или тиранину, заиста, није потребан устав да би одредио колику власт има — устав је првенствено потребан онде где има више значајних центара, носилаца власти, да би се обележиле границе међу њима и обезбедило складно функционисање власти, као и онде где грађани имају одређена права према држави, која им она не може одузети чак ни законом, па где, дакле, такође треба ставити границе законодавној власти. По овом схватању, дакле, има устава онде где има извесних правила која врше ову функцију разграничења власти и, самим тим, и ограничења, без обзира да ли су та правила садржана у једном свечном, највишем државноправном посебном акту, у оном акту који се обично назива уставом.

Овакво схватање устава и уставности било је резултат дуге борбе коју је почела феудална, а завршила — са посебно енглеским континуитетом — буржоаска енглеска владајућа класа, почињући с Магна картом из 1215. год. и за вршавајући, ако хоћемо, са законима дозетних последњих неколико година којима се коначно сахрањује некадања преовладајућа власт Горњег дома. Формално се борба током тог доба водила између краља, као представника државног апсолутизма као представника грађана, а стварно се водила најпре борба између крупнијих и ситнијих феудалаца, затим између феудалаца и буржоазије, да, најзад, пређе у борбу између буржоазије и пролетаријата. У сваком случају, устав и уставност су се створили тиме што је некадањи апсолутни монарх изгубио своју апсолутну власт и постао само симбол државе, а стварна власт прешла на парламент и на владу, као орган који је понико из парламента. Притом је тежиште власти у парламенту самом све више померано у корист плебејског Доњег дома на штету аристократског Горњег дома. Уз то је створена и посебна судска власт, независна како од парламента тако и од владе, јемац слободе грађана.

Устав и уставност, дакле, не значе још и демократију по овом англо-саксонском схватању, али значе разграничену и тиме и ограничену државну власт и одређена права грађана. Поставши уставном земљом и стекавши устав, Енглеска још није била постала и демократска земља. Додуше, тиме је обезбедила уставноправна средства да и то постане. Занимљиво је да Енглеска, колевка устава и уставности, што изгледа парадокс, није у свом уставном развоју стигла до тога да свој фактички постојећи устав формулише у једном јединственом, свечаном, највишем акту — у посебном уставу. Напротив, енглески устав се састоји из низа обичних закона, као и извесних обичаја и конвенција. То значи да се он може мењати обичним законом исто снако лако као и сваки други, далеко неважнији закон. Пошто законе доноси парламент, то може све сем да човека претвори у жену и обрнуто, чиме се изражава његова свемоћ, јер није ограничен никаквим посебним, вишим законом, уставом, који не би могао да мења. Међутим, мада је ова тврдња формално тачна, она није тачна и стварно. Јер, устав постоји, иако не у неком посебном свечаном акту, и сви добро знају шта је устав и што се не може мењати, и не мења се без озбиљних разлога и великих борби. Тако је Енглеска остала земља с „меким“, „гипким“, „еластичним“ уставом. Историјски задатак да створи први „тврди“, „крут“, „чврст“ устав допао је САД, енглеској колонији која је прва ослободила колонијалног ропства, прегходећи тако оним десетинама или и стотинама других енглеских колонија. од којих неке још ни данас нису успеле да се тог ропства ослободе.

САД су прошле од овог енглеског искуства. Али, као и сваки корак напред, и амерички устав је прерадио енглеско уставно искуство и прилагодио га потребама америчког дру-

штва. Американци су, организујући своју државу у оштрој борби енглеских колонизатора, хтели да чврсто, прецизно и јасно, у посебном, свечаном правном акту, уставу, запишу одређена правила која ће гарантовати остварење устава и уставности у смислу какав је био створен у енглеској вековној пракси. Тако се родио први устав у свету — Устав Сједињених Држава Америке, 1787. године, две године пре Француске револуције, а почео да се примењује управо у години те револуције, 1789. Међутим, ни на америчком тлу он није формално први устав. Прве уставе на овом тлу, па тиме и у свету, донеле су поједине америчке државице које су се касније ујединиле у заједничку државу чији је устав донет 1787. г. Први такав устав донела је Вирџинија, а за њом и осталих дванаест држава — бивших енглеских колонија. Нека врста првог заједничког устава, тзв. „чланови конфедерације”, донета је 1781. год. да се коначно донесе устав федерације, Сједињених Америчких Држава, о ком је реч.

Разуме се, дуго припремана буржоаска револуција, особито француска (а пре ове и енглеска) политичка теорија, извршиле су такође значајан утицај на америчке уставотворце. Теорија друштвеног уговора, у лицу Лока и Русоа особито, као и теорија о подели власти, коју је изградио, проучавајући енглеску уставност, Монтескје — то су најважнији теоријски извори америчке уставности. Теорија друштвеног уговора је особито оправдавала права грађана у односу на државу, одн. монарха, јер је тврдила да је држава, па је и монархија, творевина слободног уговора између монарха и народа, наспрот теорији о божанском краљевском праву, које су се држали апсолутности. Вреди навести како је ова основна мисао о народном ослоњу државне власти изражена у америчком уставу, одн. у Декларацији о независности, донетој посебно 1776. год., одмах после побуне америчких колонија против Енглеске, која декларација уствари чини саставни део устава. Тамо се каже: "...сви људи су створени једнаким њихов Творац им је свима дао извесна неотуђива права... влада је међу људима установљена да би обезбедила ова права и она своју праведну власт црпи из пристика оних којима влада, тако да кадгод влада било ког облика почне да руши ове циљеве, народ има право да је промени или збаци и да установи нову владу, постављајући њене основе на таква начела и организујући њену власт у таквом облику како му буде изгледало најбоље за његову безбедност и срећу". Заиста велике речи! Али речи којима су за оно време, следовала и велика дела.

Шта је, дакле, то велико што је тежио да оствари амерички устав, које је потребе хтео да задовољи, које циљеве да постигне?

Најпре, америчка револуција је настала као револуција тринаест више-мање самосталних колонија, заједница, првенствено против енглеског економског подјармљивања, а делимично и против недемократског вршења власти. Колоније су биле опорезоване од стране енглеског парламента, у коме ни-

су биле представљене. Владајућа буржоаска класа ових колонија била је већ довољно јака да организује сопствену производњу, да се тако издвоји из енглеског привредног система и осамостали, па и да се појави као такмац енглеском капитализму. Према томе, оно чему су најпре тежиле ове колоније била су следећа три циља: прво, економска слобода буржоаског типа тј. економско одвајање од Енглеске, засновано на слободној приватној својини и слободи приватне предузимљивости, с државом потчињеном буржоазији, одн. с буржоазијом као владајућом класом; друго, национална независност, јер се без ње није могла обезбедити ни економска независност, и, треће, демократија, особито путем разграничења различитих власти и политичких права једнаких грађана, јер се ни без ње није могла обезбедити ни економска ни национална независност.

II

Ово су несумњиво велики циљеви које је поставила америчка буржоазија тога доба. Која су уставна средства која је устав ставио на расположење за остварење ових циљева.

1. Прво и основно уставно средство, које је подједнако служило свим циљевима, јесте несумњиво сам устав, сам писани устав, устав у формалном смислу речи. Маколико енглески устав био солидан и играо значајну улогу у животу Енглеске, заснивајући се на традицији и њеном ауторитету, амерички уставотворци, где такве традиције није било, с правом узимају да један свечано донет устав, који стоји изнад обичних закона, који кристализује у себи пажњу јавног мњења и добија снагу националног и народног симбола, ореол неповредивости, може много ефикасније да врши одређену му улогу него неписан гибак енглески устав. Тако долази до стварања првог устава у свету као посебног, највишег закона.

Овај устав може да се мења само врло спорим и сложеним поступком који га чини скоро непроменљивим, симболом трајности, тако да добија неки мистички ореол вечитог устава. Маколико да је у знатној мери мењан амандманима који су током толиких година његовог постојања доношени у више махова, ипак треба утврдити да је он у свом основном здању, у својим основним установама и начелима, заиста остао непромењен. Разумљиво је да овај симбол САД, који постоји откад и сама држава, добија мистички ореол, а то је случај и са творцима устава, који се, слично оцевима цркве, називају оцевима устава и који су добили ранг не само непревазиђених политичких мудраца него и непогрешних политичких светаца. А како и не би кад њихово дело толико траје, као симбол трајања, у овом свету који је видео толико промена и који се мења брже но и у једно доба раније? Устав предвиђа начин своје измене, али не и начин своје замене. Амандмане уставу могу предложити или две трећине чланова Конгреса или законодавна тела две трећине држава, под условом да њихове предлоге размотри посебно заседање Конгреса. Овако одобрене

предлоге амандмана треба да усвоје три четвртин америчких држава па тек онда постају саставни део устава. До 1949. г., — дакле, за преко век и по постојања, било је донето свега двадесетдевет амандмана, а отада је устав мењан само да би се повећао број држава-чланица.

Кад је устав овако постављен као нека врста националне светиње, било је сасвим разумљиво да се постави и неки орган који ће водити рачуна да устав буде и сачуван у својој суштини, тј. да га ниједна власт не крши, па чак да га не крши ни највиша, суверена власт, законодавна власт, одн. парламент. Амерички устав је питање чувања устава од прекршаја решио на тај начин што је установио посебан суд за чување устава. Тако је овај устав први пут увео контролу уставности закона. Ову дужност је поверио Врховном суду САД. Овај суд, додуше, не може да поништи оне законе за које сматра да су противуставни, али он може да поништи сваки акт који се заснива на таквим законима и тиме да практично обустави примену тих закона. Врховни суд се, пак, састоји од судија који су непокретни и доживотни. Схватајући своју дужност у извесном смислу буквално и служећи једном такорећи бесмртном уставу, судије су, изгледа, тежиле да се и сами приближе што више бесмртности. Тако их називају „мамутима”, јер сви доживљују веома дубоку старост. Тиме делују као чувари старог смисла устава — оног смисла који углавном застаје за временом. Власт овог суда је заиста огромна, толико огромна да је у извесним, критичним и реформаторским периодима, особито Рузвелтовом, онда стварно успешно и дуго кочила законодавну власт, вољу народа. Зато многи говоре и о превласти судске власти у САД, о „судократији”, што је, свакако, претерано, али не сувише.

2. Обезбеђујући буржоаску економску слободу амерички устав је уствари обезбеђивао буржоаску, капиталистичку приватну својину, јемчећи као једно од неповредивих човекових права под заштитом устава приватну својину и слободну предузимљивост. Ово право је једино од оних које је Уставни суд најбрижљивије чувао и чува и данас. Дајући чврсту уставну заштиту овом праву уставотворци су хтели да га учине заиста вечитим и неприкосновеним, чиме су штитили капитализам. И то је друго основно уставно средство за остварење револуционарних циљева.

3. Треће средство био је федерализам. Америчке колоније које су се ослободиле енглеске власти биле су потпуно независне државе. Свака од њих је донела свој сопствени устав. Оно што је њих сједињавало јесте зајдничка борба против Енглеске — спољни, а не унутрашњи интереси. Стога су се оне 1781. г. само привидно сјединиле у једном државном савезу, конфедерацији, чија централна власт није била никаква државна власт и која и није имала сопствени устав. И кад су их како спољни разлози тако и потреба ширег унутрашњег привредног подручја нагнали да се ближе повежу у савезну државу, федерацију, 1787. г., која је добила и свој посебан, самосталан устав, о коме је реч, ове државе су хтеле да у што већој ме-

ри очувају своју самосталност ако не и потпуну сувереност. Оне су хтеле да задрже своју сопствену унутрашњу сувереност, да своју државну власт самостално организују. Тако је свака од њих сачувала своју сопствену уставотворну власт и сопствени устав, своју сопствену законодавну власт и сопствену у праву и судство. Али су створиле и релативно јаку централну власт. Тако је рођена први пут у историји федерација — облик државе који омогућује јаку централну власт изнад државачланица, али и јаку посебну власт сваке државе чланице. Да би се обезбедио ефикасан утицај сваке државе чланице на централну власт, и то у подједнакој мери, без обзира на њену величину, парламент (Конгрес) је подељен на два дома — у доњи, Председнички дом, који се бира сразмерно броју становништва од целог народа САД, и горњи, Сенат, у који свака држава, без обзира на своју величину, шаље по два сенатора.

4. Најзад, амерички устав је ради обезбеђења демократије и слободе грађана, а спречавања тираније сваке врсте, предвидео неколико средстава.

а) То је, најпре, свечана декларација права човека и грађанина садржана у Декларацији независности, коју смо навели, а која је саставни део устава, и потом јемчење низа таквих права на један прецизнији правнички начин у првих десет уставних амандмана усвојених већ 1791. г. Тако су права човека, међу која долазе и основна демократска права учешћа у вршењу државне власти, зајемчена уставом.

б) Друго основно средство јесте демократска организација државе. Насупрот енглеској демократији, која је у доба доношења америчког устава уствари још увек била тек у зачетку, и преширока аристократија него права демократија, пошто је опште право гласа било уведено тек 1832. г., амерички устав уводи опште право гласа, углавном без знатних ограничења. Он исто тако уводи демократију у одређивање сва три главна органа власти — у законодавству, управи и судству подједнако. Ово је значајан корак напред у односу на Енглеску, за којом су пошле и остале европске земље. Наиме, у Енглеској је постојао један недемократски, стари државни апарат, феудално-бирокуратског типа, на челу с краљем и његовом војском, полицијом и бирокуратијом, као и судством. Једини демократски елемент у овом апарату био је парламент, законодавно тело, али и он се тек поступно, увођењем општег права гласа, у пуној мери демократизовао. Управа, на челу с краљем, остала је и даље недемократизована. Парламент је тек у поступно, подвргавањем владе себи, успео да донекле демократизује управу. Судство је остало бирокуратско и ван домаћаја парламента.

Насупрот томе, амерички устав није имао пред собом никакву феудално-бирокуратску државу, коју би имао да демократизује, већ једно слободно насељеничко друштво једнаких људи. Стога је он све три власти подједнако могао учинити демократским. Уместо краља и владе, управну власт је поверио изборном председнику. Законодавну власт врши парламент, традиционално изборно тело. Најзад, у начелу и у већи-

ни, с извесним изузецима, суд је такође изборан орган. Тако све три власти подједнако потичу из народа, подједнако су демократске и подједнако изражавају народну вољу.

в) Ово подједнако демократско порекло све три власти у америчкој уставности од ванредног је значаја за односе међу њима. Оно представља подлогу за завођење строге поделе власти, наспрот енглеској тежњи за мешањем две основне власти — законодавне и управне и за потчињавањем управне власти, као недемократске, законодавној, као демократској, одн. краља и владе парламенту, као и тежњи француске револуције у њеном најрадикалнијем изразу да заведе тзв. конвентски или скупштински систем власти, којим би управа и судство били потпуно потчињени законодавној власти, као јединој демократској, у којој би се власт сједињавала по начелу јединства власти. Овај скупштински систем јединства власти био је касније остварен у Швајцарској и у социјалистичким земљама, па и у нас. У САД, међутим, будући да су три власти подједнако демократске, није било потребе да се оне од њих које су се недемократске потчињавају једној јединој демократској власти по систему јединства власти и било је сасвим могуће да се уведе подела власти, која је трсће основно средство које употребљава амерички устав за остварење демократије.

Сходно овоме, свака од три власти ради независно од друге две и одговара једино народу који је бира, за разлику од јединства власти, где потчињене власти одговарају оној којој су потчињене (управа и судство одговарају законодавној власти), а ова може њихове органе постављати и смењивати, па чак им давати и директиве за рад. На тај начин се избегава сједињавање целокупне власти или њеног највећег дела у руке само једне власти — сједињавање које доводи до апсолутне власти, јер постоји бојазан од злоупотребе власти, сходно познатом ставу, који је истакао још Монтексиде, по коме подела власти спасава од апсолутизма и његових злоупотреба, по начелу да свака власт квари свог носиоца, а апсолутна власт га апсолутно квари. Подела власти тако омогућује да свака власт остане у својим оквирима и да се грађанин не налази пред једном једином, апсолутном влашћу, против које не може ништа, већ може да се од злоупотребе једне власти брани помоћу друге две и тако да очува своју слободу. Поделом власти је амерички устав тако први пут остварио у пуној мери начело саме уставности схваћено на политички начин, као што смо истакли у почетку.

Додуше, ово начело није до краја изведено, јер је то и немогуће. Има мешања једних власти у рад других. Но, суштина поделе је остала, а ово делимично мешање има за циљ управо да једна власт другу кочи и тако спречи да ова врши злоупотребе, одн. да крши устав и његова основна начела. Тако особито законодавна власт има нека права у односу на председника, а председник својим правом вета донекле кочи законодавну власт, као што то чини и суд контролом устав-

ности. Тако је законодавна власт у извесној мери ослабљена, што је и нужно, јер је она најјача власт, па би њена злоупотреба била и најтежа.

Амерички устав је постао славан по начелу поделе власти и служио је као узор многим другим уставима у овом погледу. Не може се, међутим, рећи да је било који други устав, израђен по америчком узору, постигао и приближно исти успех као он, тако да је остао недостижан узор и идеал многим другим уставима. Зашто је то тако, питање је веома сложено и о коме ћемо рећи нешто на крају, а сад треба видети колико су ова средства америчког устава допринела да се остваре они циљеви који су му били постављени.

1. Јасно је да се као прво питање поставља најпре питање да ли је амерички устав заиста остао онако непромењен како се то хтело кад се у њему стварао основни стуб једног система — буржоаскодемократског — за који се веровало да одговара људској природи и да се не сме мењати. Нема сумње да је амерички устав остао у основи непромењен, јер је и даље јемац буржоаскодемократског система, чијим је очувању и стабилности, несумњиво допринео. Али се исто тако мора утврдити да се и устав знатно мењао упоредо с променом самог система из кога је поникао и коме је служио. Заиста је данашњи амерички капитализам веома различит од оног који је владао кад је амерички устав стваран. То је нужно морало довести и до промена у самом уставу.

Устав се мењао. Али не само формално, амандманима (мада и тако), него, што је важније, променом смисла самих својих иначе буквално непромењених прописа. Смисао речи и израза заиста се мења током времена, и то неизбежно — данашњи људи истим речима не дају исти смисао као некадашњи. Тој судбини није могао избећи ни амерички устав, као што јој не избегава ни све друго што је људско и друштвено. Исте речи — слобода, својина, демократија, влада, закон итд. — данас значе нешто друго него кад су први пут употребљене у америчком уставу. Уставни суд, ма колико се упињао да сачува непромењен устав, и сам је допринио овим променама, мењајући своје схватање.

Примера ради, навешћемо промену у бирању председника. Формално, није ништа промењено — председника и даље бирају изборници, које бира народ општим правом гласа. Замишљено је, међутим, да ови изборници потпуно слободно одлучују о избору председника, и то на свом сопственом састанку, као елита нације, узимајући све у обзир. Уствари, шта се десило? Председник је унапред изабран општим правом гласа, иако се формално не бира он него његови изборници. Откуд ова промена? Она долази отуд што су у међувремену створене политичке странке, које устав није предвидео, које унапред истичу кандидате, и што се бирачи опредељују за одређеног кандидата бирајући изборнике који подржавају тог кандидата, пошто припадају истој политичкој странци. Тако се избор путем изборника претвара у пуку формалност.

Тако, дакле, току живота и нужној мени свега на свету није се могао одупрети ни амерички устав, упркос постојању уставног суда и његовим настојањима. Најбољи пример учења самог овог суда у промени устава пружа његово држање у доба Рузвелтових реформи. Уставни суд се дуго противио овим реформама, али је Рузвелт успео да постављењем нових судија наместо умрлих старих промени састав суда и тако је исти суд оно што је раније проглашавао неуставним сад прогласио уставним. Но, несумњиво је да и устав и уставни суд делују углавном као кочница промена и успоравају их ако већ не могу да их спрече.

2. Што се тиче економског система и економске власти буржоазије, тј. приватне својине, устав је несумњиво допринео да ова власт у начелу остане све до данас и да САД данас представљају главну тврђаву буржоазије, капитализма и приватне својине. Али је исто тако несумњиво да је ова власт далеко од идеала неокрњене, неприкосновене, свете приватне својине, како су је замишљали оци устава. Данас велики бизнис, трустови, картели, монополи, циновске корпорације гуше свету приватну својину милиона средњих и ситних, па чак и крупних сопственика и усредсређују у неколико руку огромну економску власт. С друге стране, држава толико интервенише у привреди и ограничава приватну својину да би оцеди устава тако мешање државе несумњиво прогласили комунистичким — као што, уосталом, то данас и чине многи последњи мохиканци либералног стгносопственичког капитализма. Најзад, радници, организовани у моћним синдикатима, представљају стварну снагу која се више-мање успешно супротстављају капиталу и смањује његову неограничену власт, какву је хтео да му обезбеди устав.

3. Ако се погледа у развој америчке федерације, видеће се такође да је устав несумњиво допринео њеном одржању и тиме остварењу тежње држава — чланица да очувају своју релативно велику државну власт и самосталност. Али промене ни овде нису мање но на другим пољима. Велики грађански рат шездесетих година прошлог века означио је коначан правац развоја америчке федерације ка све већој централизацији и смањењу власти и утицаја држава — чланица. Гвоздени закони развоја привреде и међународних односа нужно су довели до стварања централизоване власти у погледу свих основних питања државе и друштва, а самим тим и до свођења власти држава — чланица на размере обичних самоуправних органа, са, додуше, већом формалном влашћу од других таквих органа. Устав ни овде није успео да сачува замишљено стање.

4. У погледу права човека и грађанина можда се најдаље отишло у позитивном смислу. Устав је, додуше, зајемчио основна права човека и грађанина, али у пракси ова права нису никад у потпуности остварена, па још ни данас. Занимљиво је да је у овом погледу устав поставио један идеал који је требало да буде достигнут, а није само учвршћивао једно већ достигнуто стање. У достизању овог идеала учињено је

многу. Грађански рат, којим је укинута ропство, та потпуна супротност проглашеном праву човека као таквог, без обзира на боју његове коже, учинио је и у овој области највише. Подлога његовог дејства је, наравно, развој капитализма и нужност одређеног изједначавања и уздицања људи ако се хоће даљи његов развој. Устав је свакако допринео овом развоју па се и данас њиме служи да се он убрза. Ипак, расна дискриминација још увек постоји, мада се ограничава, а неједнакости сваке друге врсте такође постоје, упркос уставу. А неке постоје управо захваљујући и њему — и то главне. Јер, капитализам, који устав учвршћује, нужно доводи до економске и друштвене неједнакости, а тиме и до немогућности остварења људских и грађанских права поједнако за све људе. Но, устав није могао избећи ову своју унутрашњу противречности минхаузеновски прескочити историју, јер иначе не би био оно што је — први и главни устав буржоазије и капитализма.

Што се тиче демократије, која је тесно повезана с правима човека, као и капитализмом, амерички устав ју је остварио у знатној мери — скоро у највећој мери која је у таквом — капиталистичком уставу — била могућна. Па ипак, демократија коју је устав хтео да оствари, заснована на непосредном, слободном учествовању у политичком животу човека појединца, као свесне и слободне личности, која се сама одређује и од које зависи цео демократски механизам државе — тај племенити, али понешто наивни циљ устав није могао ни изблиза да оствари. Родиле су се политичке странке и њихова огромна машина пропаганде и агитације, истовремено централизована, пред којом је грађанин појединац немоћан. Оне су узеле државу у своје руке и појединац је постао у знатној мери њихово средство уместо циљ. На тлу зрелог капитализма родиле су се и друге снаге, о којима уставотворци нису могли сањати и које су у знатној мери смањиле моћ грађанина и вољу народа претвориле стварно у своју вољу. То је бирократија, која се све више повећава уколико се капитализам ближи крају; то је војска, која је све моћнија, особито после другог светског рата; то су синдикати радника, који руководе енергијама радничке класе, на коју, додуше, устав није рачунао, али која је могла да садржину демократији а која је под руководством опортунистичких и капиталистичких синдиката остала привржена капитализму. Иза свега овога, пак, стоји велики бизнис, велики капитал, који све више срашћује с државом, срашћујући с бирократијом, с војском, па и са синдикатима, а пре свега, разуме се, с политичким странкама, бизнис који тако успешно влада, не идући за вољом народа, већ у знатној мери правећи саму ту вољу и потчињавајући је себи уколико не успе да је направи снаго како хоће.

6. Најзад, велика новост америчког устава — подела власти. Она је веома много остварена и сачувана и ту је устав можда више успео но у другим својим тежњама. Али, као што се види, подела власти није успела да сачува устав како је замисљена и да оствари његове циљеве у потпуности. Ипак, подела власти је несумњиво спречила знатнију злоупотребу

било које три власти и обезбедила знатан ступањ слободе и складног и чврстог демократског режима. Међутим, и она је у знатној мери доживела промене. Ове промене су ишле у правцу њеног све већег ублажавања, показало се у пракси да тако строга подела власли какву је устав замишљао није могућа, да је за успешну државну делатност нужно да постоји много чвршћа сарадња између власти. Крута подела власти је доводила до многих незгода. Тако је поступно нађена једна равнотежа у даљем развијању сарадње између власти, али уз истовремено очување њихове релативне међусобне независности, чиме је очувано ио соовно начело поделе власти.

* * *

Остаје да се, на крају, види вредност америчког устава за америчко друштво, као и уопште, а посебно за социјалистичку уставност.

Нема сумње да је под уставом обезбеђена стабилност и континуитет једног политичког режима и друштвено-економског поретка коју је ретко наћи у свету. Међутим, тешко је рећи да је то заслуга искључиво свог устава, па је чак несумњиво да није претежно његова заслуга. У то нас убеђује чињеница да су овако исто солидне режиме и поретке обезбедили и Енглеска, под владом парламентаризма и без чврстог устава, и Швајцарска, под владом скупштинског система — дакле, и једна и друга без поделе власти и осталих специфичности америчке уставности. Нема сумње да су други, чисто друштвени, а не политичко-правни чиниоци битни за одржавање једног режима и поретка. Пресађен у друге земље у друге друштвене услове, амерички устав не би могао дати такве резултате. И у то се можемо уверити посматрањем примене у основи истих устава у латинскоамеричким републикама, које су чувене управо по нестабилности својих политичких режима.

Па ипак, иако је то тако, несумњиво је да је и амерички устав у овоме играо одређену улогу, коју не треба преценити, али је не треба ни потценити. Из тога се, пак, мора извући закључак да је он био успешно прилагођен основним друштвеним условима земље у којој је донет и примењиван, да су његови творци успели да погоде какав устав том друштву треба дати. А то је вероватно и највише што се од уставотвораца и може тражити.

Што се тиче општег значаја америчког устава за уставност, а посебно за уставност социјалистичких земаља, чини се да он није сасвим незнатан. Амерички устав карактерише подела власти. Нема сумње да је подела власти, утемељена на поједнако демократској заснованости сва три органа власти, веома значајан систем организације власти, који треба озбиљно проучити. Он има много добрих страна. Главна његова добра страна је, несумњиво, што радикалније демократизује управу и судство него што то чини класични енглеско-европски систем парламентаризма или швајцарски конвентски систем и, затим, што ефикасније него ови системи ограничава могућност успостављања свемоћи једне једине власти. **Искусства с тзв.**

„култом личности” јасно нам говоре да ни у социјализму није добро да било која власт буде свемоћна. Свемоћ једне власти, коју не умеравају друге, значи слабост и незаштићеног грађанина.

Насупрот подели власти, устави социјалистичких земаља, па и наш заснивају се на начелу јединства власти, успостављеном у корист законодавне власти, тј. на тзв. скупштинском систему власти. Ово је разумљиво с обзиром на то што су ове државе настале на европском тлу и наследиле традиционално бирократску управу и судство. Али није немогуће замислити уношење извесних елемената поделе власти у овај систем. Којих и колико, то зависи од конкретних услова и потреба у сваком поједином случају. Остаје свакако да је америчко искуство значајно у овом погледу. Разуме се, као што смо и рекли, и други системи, као енглески, швајцарски, француски и други, показују да је демократију могуће обезбедити и на други начин. Па ипак, чини нам се да систем поделе власти заслужује да буде озбиљно проучен и да у њему има извесних елемената који се могу користити.

С друге стране није искључено да је амерички устав, обезбеђујући стабилност демократског буржоаског режима и релативно повољан положај радничке класе, допринео и смањењу њене револуционарности, њеној интеграцији у капиталистичко друштво, њеном осећању да јој држава није наметнула као туђа, да је она и њена и на тај начин опет даље учврстио владајући положај буржоазије.

Све у свему, овај устав се мора оценити као значајна политичка творевина модерног друштва која заслужује проучавање и евентуално коришћење.

др. Рад. Д. Лукић

R E S U M E

Dans cet article l'auteur envisage la constitutionnalité américaine au point de vue de la démocratie, c'est à dire du point de vue du mécanisme démocratique de l'état. L'auteur tâche de fixer le rôle de la constitution dans la garantie d'une démocratie qu'est celle d'Amérique. L'auteur estime que la réponse à cette question peut être de quelque importance pour l'accomplissement de la démocratie socialiste. étant donné que le socialisme s'est établie par l'usage de l'héritage culturel universel humain. Pour pouvoir répondre à la question posée, l'auteur expose d'abord l'histoire de l'origine de la constitution américaine, il fait montrer les besoins que la constitution avait dû accomplir ainsi que les buts qu'elle a dû réaliser: il démontre les moyens par lesquels les buts mentionnés doivent se réaliser ainsi que les résultats accis au cours de la durée de la constitution américaine.

L'état, la société et la constitutionnalité qui ont devancé la constitution américaine et sur l'expérience de laquelle elle a été créée était l'Angleterre. Le développement vivace a amené l'Angleterre au début du XVIII siècle à l'état, où l'on pouvait considérer qu'il y existait une sorte de constitution et constitutionnalité. Pourtant dans son développement constitutionnel l'Angleterre n'est pas arrivée jusqu'au point de formuler sa vraie constitution qui existait dans un acte unique, solennel et suprême. Au contraire, la constitution anglaise consiste en une suite de lois ordinaires et en certaines moeurs et conventions. Les U.S.A. ont débuté de cette expérience anglaise, mais la constitution américaine a remanié l'expérience constitutionnelle anglaise et l'a adapté aux besoins de la constitution américaine. La première constitution au monde a été faite en 1787 et c'est celle des U.S.A. Il faut pourtant remarquer que plusieurs états d'Amérique avaient proclamé leurs propres constitutions bien avant celle-là. États qui se sont unis plus tard en un seul état commun. La première constitution comme telle a été publiée en Virginie.

Les créateurs de la constitution américaine aspiraient à atteindre trois buts: 1) la liberté économique de type bourgeois, c'est-à-dire, la séparation économique de l'Angleterre, basée sur la libre propriété privée et la liberté de l'initiative privée, à l'état assujéti à la bourgeoisie, c'est-à-dire, avec la bourgeoisie en qualité de classe régnante; 2) l'indépendance nationale, car sans elle l'indépendance économique n'a pas été possible; et 3) une démocratie par l'intermédiaire de la délimitation et la restriction des différentes autorités et des droits politiques de citoyens égaux, car sans elle on ne pouvait assurer ni l'indépendance économique ni nationale.

Comme instruments que la constitution a mis à la disposition pour réaliser les desseins mentionnés l'on peut citer: 1) le premier instrument constitutionnel fondamental est la constitution-même dans le sens propre du mot; 2) en assurant la liberté économique bourgeoise, la constitution américaine a assuré en réalité la propriété privée bourgeoise capitaliste, garantissant la propriété privée et la libre initiative comme un des droits inviolables humains protégés par la constitution; 3) le troisième moyen était le fédéralisme; 4) dans le but de garantir la démocratie et la liberté des citoyens et empêchant la tyrannie de toutes sortes, la constitution américaine avait prévu plusieurs moyens particuliers comme l'est celui des droits de l'homme et du citoyen, l'organisation démocratique de l'état le principe de la répartition du pouvoir.

La constitution américaine n'est pas restée inchangeable dans sa durée, Elle changeait non seulement formellement par l'intermédiaire de l'amendement, mais aussi bien par le changement du sens de ses propres ordres littéralement invariables.

En ce qui concerne le système économique et le pouvoir économique bourgeois, ce qui veut dire, la propriété privée, la constitution a sans doute contribué à ce que ce pouvoir reste en principe jusqu'à nos jours et que les U.S.A. représentent aujourd'hui le bastion principal de la bourgeoisie, du capitalisme et de la propriété privée.

L'auteur montre aussi que la constitution a contribué à la sauvegarde de la fédération américaine et par cela même à la réalisation de l'aspiration des états-membres de sauvegarder leur pouvoir public relativement grand et leur indépendance.

La constitution a garanti les droits fondamentaux de l'homme et de citoyen, mais en réalité ces droits n'ont jamais été réalisés entièrement et pas même aujourd'hui, car le capitalisme introduit inévitablement les inégalités sociales et économiques, et par cela même rend impossible la réalisation des droits de l'homme et de citoyen.

La démocratie que la constitution a voulu réaliser n'a pas pu s'effectuer dans le sens où la constitution avait voulu. Sur le sol du capitalisme mûr, à part d'autres partis politiques forts, d'autres puissances ont trouvé jour, puissances que les créateurs de la constitution n'avaient pu prévoir et qui ont, en grande partie, affaibli le pouvoir du citoyen et qui ont converti en leur volonté celle du peuple. C'est la bureaucratie, c'est l'armée, ce sont les syndicats ouvriers, c'est le grand capital qui s'incorporent de plus en plus dans l'état.

La répartition du pouvoir comme une grande nouveauté de la constitution américaine a été réalisée en grande partie, mais tout de même elle n'a pu atteindre entièrement les buts de la constitution.

L'auteur conclut que par la constitution américaine la stabilité et la continuité d'un régime politique et d'un régime économique-social qu'on rencontre rarement dans le monde, ont été établies. Il met en relief que la constitution a été adaptée avec succès aux conditions sociales fondamentales du pays où elle avait été proclamée et appliquée. L'auteur estime que la constitution américaine peut être d'importance aussi bien pour la constitution des pays socialistes. Il juge la constitution américaine comme un important instrument politique de la société moderne qui mérite l'examen et l'usage éventuel.